

**ТАЛАБАЛАРДА НУТҚ МАДАНИЯТИ ТУШУНЧАСИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТОМОНЛАРИ**

*Тошкент халқаро молиявий бошқарув ва технологиялар университети
“Психология ва педагогика” кафедраси катта ўқитувчиши
Ганиева Наргиза Алижоновна*

*Тошкент халқаро молиявий бошқарув ва технологиялар университети
Курбанова Феруза Холжусраевна
Педагогика ва психология 22-02 гурӯҳ талабаси*

Аннотация: Ушбу мақолада талабаларда нутқ маданияти тушунчасини ривожлантиришнинг ўзига хос томонлари, афзалликлари юзасидан фикрлар баён қилинган.

Калит сўзлар: Таълим, ислоҳот, нутқ маданияти, касб, қобилият, қадрият, педагогик жараён, коммуникатив-нутқ, билим, ривожлантириш.

Аннотация: В данной статье описаны особенности и преимущества формирования понятия коммуникативно-речевая культура будущих педагогов.

Ключевые слова: Образование, реформа, культура речи, профессия, способность, ценность, педагогический процесс, коммуникативно-речевое, знание, развития.

Annotation: This article describes the features and benefits of the concept of communicative speech culture of future teachers.

Key words: Education, reform, culture of speech, profession, ability, value, pedagogical process, communicative speech, knowledge, development.

Олий таълим тизимидағи ислоҳотлар нафақат ижтимоий йўналишлар, қадриятлар, илмий, маданий, ижтимоий ривожланишдаги ўзгаришлар, балки таълим соҳасининг шаклий (анъанавий, кредитли, масофавий таълим) ҳамда мазмунли (намунавий дастурлар, фан циклари, соатлар миқдори, умумкасбий, ихтисослик фанлар блоки, курслар мазмуни, тақдим этиладиган ахборот, таълим хизматлари сифати) жиҳатларини ҳам қамраб олмоқда.

Бундай устуворликлар, энг аввало, бугунги кунда бутун дунёда юз берадиган глобаллашув жараёнлари билан асосланади.

Талабаларни ўқитувчилик касбиға тайёрлашда ва уларда нутқ маданиятини ривожлантириш жараёнида нутқга оид тушунчалар билан ишлаш қўйидагича амалга оширилиши самарали натижа беради.

Мисол учун биз коммуникация тушунчаси борасида талабалар билан фикр алмашадиган бўлсак, коммуникация – бу субъектлар орасидаги ахборот

алмашинувини амалга оширадиган жараён эканлигини тўлақонли тушунтиришимиз учун бу тушунча ичидаги тушунчаларга ҳам тўхталиб ўтмасак, коммуникатив нутқнинг мазмун моҳияти тўлиқ ёритилмай қолади

Коммуникатив билимдонлик деганда биз асосан талабаларнинг эртанги кунда жамиятда одамлар билан эркин мулоқатга кириши ва фикрларини тушунарли ифодалай олишини тушунамиз. Коммуникатив билимдонлик талабаларда касбий компетентлигини шакллантиришга хизмат қиласди. Шуни инобатга олган холда шундай хулосага келиш мумкинки, талабалардакасбий компетентлигини шакллантиришда коммуникатив қобилият етакчи ўринни эгаллади.

Коммуникатив қобилият – бу ўқитувчининг ўз ўқувчилари, уларнинг ота – оналари билан, ҳамкарабалари, ўқув муассасаси педагогик жамоаси ва раҳбарлари билан педагогик жиҳатдан мақсадли фаоллашган муносабатларда бўлиш маҳсулни ҳисобланади.

Талабаларнинг коммуникатив-нутқ маданиятини ривожлантиришнинг мақсади – “ўқитувчи-ўқувчи” тизимида инсонпарварлик, демократик ўзаро муносабатларни йўлга қўйиш ёрдамида педагогик жараённи такомиллаштириб, унинг сифатини ошириш, шунингдек, педагогик фаолиятни педагогик жараённи инсонпарварлаштириш ва бўлажак ўқитувчиларнинг компетентликларини ошириш ҳисобига яхшилаш, осонлаштиришдан иборат.

Коммуникатив-нутқ маданиятининг тузилишини ҳисобга олиб, биз унга қўйидаги таърифни беришимиз мумкин: Бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив-нутқ маданияти – бу мураккаб интегратив ҳосила бўлиб, ўқитувчи шахсидаги ўзгаришларни акс эттиради, фаолият обьектини такомиллаштириш мақсадида “ўқитувчи-ўқувчи” тизимида самарали коммуникацияни таъминловчи билим, қўникма ва малакалар мажмуидан ташкил топади, касбий шаклланиш жараёнида ўқитувчини касбий тайёрлашнинг аспекти ва натижаси ҳисобланади.

Таъкидлаб ўтганимиздек, ўқитувчилик касби унинг учта аспектларини эгаллашни талаб этади: мазмунли – “билиш” керак; процессуал – «малакага эга бўлиш» керак; шахсий-фаолиятга мотивацион-қадриятли муносабатда ўзгаришлар содир бўлиши керак. Шу билан бирга бугунги кунда нафақат “билиш ва малакага эга бўлиш” муҳим, балки бажарилаётган фаолиятга фаол ижобий муносабат ва бунда ижодий ёндашувни намоён этиш ҳам муҳим.

Талабаларнинг учун энг зарури нутқ маданиятини эгаллашдир. Ўқитувчининг нутқи кундан-кунга ўқувчилар учун ибратли бўлиб бориб уларнинг нутқ маданиятини шакллантиришга ёрдам бериши керак. Нутқнинг грамматик тўғрилиги, унинг лексик бойлиги, яхши ифодаланганлиги,

образлилиги, нутқ техникасини эгалланганлиги ўқитувчининг турли хил касбий масалаларни сифатли ечишига имкон беради.

Педагогнинг ташқи кўриниш маданияти, унинг ташқи кўринишга мослик даражаси ва педагогик фаолияти билан баҳоланади. Кенг фикрлилик, тартибли, одобли, босиқлик ва ўзини-ўзи яхши бошқара олиш кабилар педагогик фаолиятнинг муваффақиятли бўлишига олиб келади.

Талабаларнинг нутқ маданияти, албатта, касбий компетенцияни назарда тутади. Педагогик жараённи такомиллаштириш мақсадида «ўқитувчи-ўқувчи» тизимида рационал ва самарали ўзаро муносабатни амалга оширишга имкон берувчи билим, қўникма ва малакаларни эгаллаш коммуникатив-нутқ маданиятининг зарурий таркибий қисмлари ҳисобланади.

Яъни, «ўқитувчи-ўқувчи» тизимида самарали ўзаро муносабатларни таъминловчи малакаларга эгалик ҳамда «ўқитувчи-ўқувчи» тизимидағи ўзаро муносабатлар методидан фойдаланганлик.

Бунда талабаларнутқ маданияти компонентларини (бўлажак ўқитувчилар нутқининг таъсирчанлиги, нутқ маданиятини намойиш эта олиш, нутқ техникасини ўз ўрнида қўллай билиш) коммуникатив-нутқ маданиятининг ривожланганлик мезонларига мос уйғуллаштириш асосида такомиллаштириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Демакки ёш авлодни билимли, зукко, изланувчан, ватанпарвар қилиб тарбиялашда талабалардакоммуникатив-нутқ маданияти тушунчасини янада ривожлантиришга асосий эътиборнимизни қаратишимиз ўз самарасини беради деб айтишимизга асос бўла олади.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.Адуллаева Б.С., Холиқов А.А., Содиқов Ҳ.М. Умумий педагогика (Педагогик маҳорат) Дарслик. Тошкент 2019 й.
- 2.Содиқов Ҳ.М.Бўлажак ўқитувчиларнинг мулоқот маданиятини ривожлантиришнинг самарали йўллари. // Халқ таълими журнали. (2-сон) – Тошкент, 2020. 2-сон.
- 3.Содиқов Ҳ.М. Бўлажак ўқитувчининг «Коммуникатив нутқ маданияти» тушунчасининг моҳияти ва унинг назарий модели. // ТДПУ Илмий ахборотлари. Илмий журнал. –Тошкент, 2019. 1-сон.